

Z HISTORII PROKURATURY

Katarzyna Lenczowska-Soboń¹

Tworzenie zrębów prokuratury na ziemiach byłego zaboru pruskiego w latach 1918–1920

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza problematykę dotyczącą początków tworzenia prokuratury na terenach byłego zaboru pruskiego, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Artykuł oparty został o materiały archiwalne udostępniane on-line przez Archiwum Akt Nowych. Artykuł jest próbą nakreślenia szkicu obejmującego tworzenie, rozwój i funkcjonowanie Prokuratury Apelacyjnej w Poznaniu w latach 1918–1920. Przedstawiono również krótkie notki biograficzne, wybranych prokuratorów i podprokuratorów apelacji poznańskiej.

Słowa kluczowe

Prokurator, prokurator przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu, historia prokuratury, wymiar sprawiedliwości w okresie międzywojennym.

Po wybuchu I wojny światowej, a następnie odbudowywaniu państwa, polskie sądownictwo rozpoczęło swoje funkcjonowanie w 1917 roku na terenach byłego Królestwa Polskiego. Upadek Cesarstwa Niemieckiego był początkiem rozwoju myśli i idei o polskim sądownictwie na terenach zaboru pruskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, tworzenie sądownictwa polskiego, a także prokuratury rozpoczęło się także na tym terenie. Tworzenie struktur prokuratury było ściśle powiązane z sądownictwem, gdyż prokuratura była jego częścią. Taki model został przyjęty w rozporządzeniu z dnia 15 grudnia

---

¹ Dr Katarzyna Lenczowska-Soboń, prokurator Prokuratury Okręgowej w Lublinie, Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji UMCS, członek Naczelnej Komisji Bioetycznej, ORCID ID 0000-0002-1888-1665.

1919 r. o urzędach i urzędnikach sądowych w byłej dzielnicy pruskiej². Zgodnie z brzmieniem art. 8 prokuratorzy podlegali właściwym sądom, co wprost wynikało z tego artykułu. Dlatego też, aby przedstawić proces kształtowania prokuratury, niezbędne jest pokazanie etapów tworzenia sądownictwa.

Na terytorium zaboru pruskiego, wprowadzano jednolitą procedurę karną w 1877 r. Ustawa o kodeksie postępowania karnego została podpisana przez Cesarza Niemiec a następnie weszła w życie w dniu 1 października 1879 r³. Struktura sądowa wyglądała następująco: sądy grodzkie, sądy okręgowe, wyższe sądy okręgowe ziemskie a sądem najwyższym dla całej Rzeszy był Trybunał Rzeszy urzędujący w Lipsku. Sądy te funkcjonowały jako sądy poszczególnych krajów, a nie Rzeszy. Prokuratorzy byli organami krajowymi. Administrację wymiaru sprawiedliwości sprawował Minister Sprawiedliwości który administrował sądami przy pomocy kierowników poszczególnych sądów a także działał przez prokuratorów⁴.

Postępowanie przygotowawcze zostało podzielone między prokuratora i sędziego śledczego. Dochodzenie było wszczynane przez prokuratora, a następnie przekazywane do prowadzenia sędziemu śledczemu, który wnosił akt oskarżenia⁵. W zakresie postępowania karnego, co do zasady dochodzenie wszczywał prokurator a następnie przekazywał sprawę sądowi aby to on przeprowadził postępowanie i podjął ostateczną decyzję co do wniesienia aktu oskarżenia. W postępowaniu sądowym, prokurator i obrońca mieli jednakowe prawo do stawiania wniosków, sąd jednak nie był nimi związany⁶.

Po przejściu władzy w zaborze pruskim przez Polaków dość szybko rozpoczęto działania mające na celu spolszczenie sądownictwa jak i instytucji bezpieczeństwa publicznego⁷. Prace przygotowawcze nad tworzeniem sądownictwa na terenach byłego zaboru pruskiego rozpoczęto zwołaniem zjazdu prawników polskich na dzień 16 listopada 1918 roku, który wyłonił Wydział Prawników pod przewodnictwem adwokata Wacława Wyczyńskiego. Prace wydziału koncentrowały się wokół takich kwestii, jak nowa organizacja sądownictwa, jego spolszczenie, zarejestrowanie prawników – Polaków, którzy mogliby objąć stanowiska w sądownictwie polskim⁸. Wstępnie obliczono, że aby polskie

---

² Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, Tygodnik Urzędowy, 24 grudnia 1919 r., nr 70 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (w bc.poznan.pl), dostęp 20 października 2023 r.

³ K. Grzybow ski, Historia państwa i prawa polski, tom IV od uwłaszczenia do odrodzenia państwa, Warszawa 1982, s. 622.

⁴ A. Korobow icz, W. Witkow ski, Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918), Warszawa 2012, s. 175.

⁵ A. Korobow icz, Historia ustroju..., s. 224.

⁶ B. Leśniodurski, (w:) J. Bardach, B. Leśniodurski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 1997, s. 444.

⁷ A. Słabik, Wielkopolskie formacje bezpieczeństwa publicznego w latach 1918–1920, Słupskie Studia Historyczne 2006, nr 12, s. 120

⁸ M. Materniak-Paw łow ska, Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej, Poznań 2003, s. 38.

sądownictwo mogło funkcjonować, konieczne jest zaangażowanie około 3000 prawników Polaków mogących zastąpić niemieckich prawników. Niewątpliwą rolę w odrodzeniu się sądownictwa polskiego na tych ziemiach odegrali adwokaci i prawnicy wywodzący się z zaboru pruskiego⁹.

U progu 1918 roku, sądownictwo niemieckie oparte było prawie w całości na obywatelach Niemiec, zatem już na początku dużym problemem było, w przypadku odrodzenia polskich urzędów, obsadzenie ich obywatelami polskimi. Na ten problem zwracał uwagę Wojciech Korfanty w trakcie prowadzonych w dniu 30 grudnia 1918 roku rozmów Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej z delegacją niemiecką¹⁰. Początkowo znaleziono ich tylko 133, wśród nich było zaledwie trzech sędziów, pozostałe osoby byli to adwokaci¹¹. Na zjeździe prawników w dniach 20–21 grudnia 1918 roku opracowane zostały wytyczne dotyczące dalszej organizacji sądownictwa. Dotyczyły one następujących zagadnień; stworzenia nowej instytucji sędziów pomocniczych z grona prawników niemających jeszcze egzaminu sądowego (asesorskiego) i powierzenia im załatwianie spraw niespornych; postulowano rozszerzenie kompetencji sądów powiatowych (*Amtsgericht*) do 1000 marek; ograniczenie prawa apelacji do obiektów i wartości ponad 50000 marek; powołania w miejsce Izb karnych, „większych sądów ławniczych”, składających się z jednego sędziego zawodowego i czterech ławników; zniesienia rewizji przeciw wyrokom zapadłym w większych sądach ławniczych jako w drugiej instancji¹². Zjazd przyjął uchwałę, w której za najwyższą władzę na ziemiach, mających przysiąc Polsce z byłego zaboru pruskiego, uznano warszawską władzę centralną lub ewentualnie władzę, której władza będąca w Warszawie przekaże swoje uprawnienia. O tych ustaleniach poinformowano ówczesnego ministra sprawiedliwości¹³.

W tym czasie, na tych terenach, władzę objęła Naczelna Rada Ludowa, wyłoniona przez Sejm Dzielnicy w Poznaniu w dniu 3 grudnia 1918 roku. W dniu 27 grudnia 1918 roku powołano Wydział IV Administracji i Sądownictwa Komisariatu Głównego Naczelnej Rady Ludowej którego naczelnikiem został Wacław Wyczyński¹⁴. W ramach wydziału utworzono sekcję ustawo-

⁹ Zob. szerzej: W. Zarzycki, Adwokaci i prawnicy Wielkopolski i Pomorza u progu niepodległości w latach 1918–1920, *Palestra* 1991, nr 11–12. S. 25–28.

¹⁰ A. Słabik, Wielkopolskie formacje bezpieczeństwa..., s. 120.

¹¹ S. Dembiński, Pęćdziesiąt lat sądownictwa, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1925, nr V, s. 303–304.

¹² T. Zajaczkowski, Szkic historyczny organizacji sądownictwa w b. dz. pruskiej od czasów rewolucyjnych 1918, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej oraz Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z roku 1920 mających zasadnicze znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości, Poznań 1921, s. 4.

¹³ Zob. T. Zajaczkowski, Szkic historyczny..., s. 4.

¹⁴ Zob. W. Zarzycki, Adwokaci..., s. 25; T. Zajaczkowski, Szkic historyczny..., s. 5, *Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej*, nr 1, z dnia 16 stycznia 1919 r., s. 3. *Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej*, 16 stycznia 1919 r., nr 1 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.

dawczą. Aby uniknąć chaosu i zamieszania postanowiono nie zmieniać podstawowych zasad wymiaru sprawiedliwości, lecz tylko przystosować je do nowej sytuacji politycznej. To skutkowało między innymi tym, że pozostawiono ustawodawstwo niemieckie, także w zakresie prawa karnego i procedury, jako nadal obowiązujące¹⁵.

W międzyczasie uznano, że istnieje konieczność zapewnienia ludności polskiej bezstronnego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i rozporządzeniem z dnia 13 stycznia 1919 roku wprowadzono Sąd Doraźny w Poznaniu, a kolejno w Gnieźnie i Ostrowie¹⁶. Sądy Doraźne orzekały o ważniejszych sprawach karnych, a członków ich mianowało Główne Dowództwo Wojsk Polskich w Poznaniu¹⁷. Sądy te zostały zlikwidowane po przejściu władzy przez Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej¹⁸. Sądom tym oddano do właściwości najcięższe przestępstwa popełnione przez osoby cywilne, były to m.in. morderstwo, rozbój, ciężka kradzież, podpalenie, wymuszenie, uszkodzenie urządzeń komunikacyjnych, pocztowych, telegraficznych i telefonicznych, bezprawne odbywanie rewizji lub wykroczenia przeciw rozporządzeniom władz cywilnych i wojskowych¹⁹, kolejnym rozporządzeniem z dnia 4 lutego 1919 roku ponownie rozszerzono katalog przestępstw²⁰. Członków tego sądu powoływało Dowództwo Główne Wojska Polskiego.

Innym organem był Urząd Walki z Lichwą i Spekulacją, do którego został delegowany prokurator. Urząd ten był odpowiedzialny na postępujący proces spekulacji artykułami pierwszej potrzeby oraz artykułami przeznaczonymi na potrzeby wojska. Został jednak zlikwidowany z dniem 1 października 1921 roku.

W dniu 1 sierpnia 1919 roku wydana została ustawa o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej²¹, na mocy której utworzono Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej w Warszawie (funkcjonowało do 7 kwietnia 1922 roku). W ramach Ministerstwa sprawami dotyczącymi wymiaru sprawiedliwości zajmował się Departament Sprawiedliwości²². Zakres działania

---

¹⁵ L. Krzyżanowski, Sądownictwo powszechne w II Rzeczypospolitej (1917–1939). Założenia organizacyjne, budowa struktur, funkcjonowanie, Zeszyty Naukowe UJ 2020, nr 147, z. 4, s. 752.

¹⁶ Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej, 17 lutego 1919 r. nr 7 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.; P. K. Marszałek, Stany szczególne i sądy specjalne w Wielkopolsce w pierwszych latach po I wojnie światowej, Acta Universitatis Wratislaviensis. Praw 2009, nr 3180, s. 109.

¹⁷ Zob. T. Zajaczkowski, Szkic historyczny..., s. 6.

¹⁸ A. Gulczyński, Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922), Poznań 1995, s. 131.

¹⁹ S. Grabowski, Narodziny Sądownictwa Wielkopolskiego, Głos Sądownictwa 1936, nr 4, s. 258.

²⁰ Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej, 13 lutego 1919 r., nr 5 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.

²¹ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919 r., Nr 64, poz. 385.

²² Wcześniej istniał Wydział Sprawiedliwości byłej Dzielnicy pruskiej, który został utworzony rozporządzeniem w sprawie utworzenia Wydziału Sprawiedliwości dla byłej dzielnicy pruskiej

Departamentu objął zwierzchni zarząd wymiaru sprawiedliwości wraz z wszelkimi czynnościami, które należały do pruskiego Ministra Sprawiedliwości, względnie do Urzędu Sprawiedliwości Rzeszy Niemieckiej. Wszelkie działania były przeprowadzane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości w Warszawie, dokonano zmian w niemieckich ustawach w zakresie sądownictwa i więziennictwa. Departamentem kierował dr Witold Prądyński. Departament koncentrował swoją pracę nad spolszczeniem sądownictwa: przygotowaniem i wydawaniem rozporządzeń i tłumaczeniem ustaw, organizowaniem kursów dla sędziów, aplikantów i urzędników sądowych²³. W szczególności prowadzono prace zmierzające do połączenia sądownictwa niemieckiego z sądownictwem polskim, nad zmianami w prawie karnym materialnym i procesowym. Dokonano zmian m.in. poprzez wyznaczenie okręgów sądowych, określono ustrój sądów apelacyjnych, okręgowych i powiatowych, a tym samym także wyznaczono pierwsze ramy ustrojowe dla prokuratury.

Do kompetencji tego ministerstwa należały również kwestie związane z organizacją sądownictwa²⁴. Minister byłej Dzielnicy Pruskiej był zwierzchnikiem służbowym władz i urzędów w tej dzielnicy. Miał także pewne kompetencje dotyczące tworzenia prokuratury i powoływania na ten urząd. Artykuł 13 ustawy o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej stanowił, że nadprokuratorów przy sądach nadziemiańskich oraz pierwszych prokuratorów przy sądach nadziemiańskich i ziemiańskich będzie mianował Naczelnik Państwa na wniosek Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej, w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, natomiast prokuratorów niższych stopni mianował Minister b. Dzielnicy Pruskiej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości. Zgodnie z art. 16 sądy i urzędy wydawały orzeczenia i wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, zaś kompetencje sądu Rzeszy Niemieckiej w Lipsku przejął Sąd Najwyższy, co jednak, nadal nie było jednoznaczne, gdyż w dużej części uznawano, że kompetencje w zakresie sądownictwa przysługiwały nadal Ministerstwu Sprawiedliwości w Berlinie²⁵.

Dnia 1 stycznia 1920 roku władze polskie przejęły sądy w granicach ówczesnej linii demarkacyjnej²⁶, a z dniem 1 marca 1920 roku sędziowie polscy zasiedli we wszystkich sądach Wielkopolski i Pomorza²⁷.

---

z dnia 28 czerwca 1919 r. zob. Tygodnik Urzędowy 1919, nr 29, poz. 88, Tygodnik Urzędowy, 21 lipca 1919 r., nr 29 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.

²³ T. Zajaczkowski, *Szkic historyczny...*, s. 8.

²⁴ A. Gulczyński, *Ministerstwo...*, s. 158.

²⁵ D. Szoper, *Polskie Sądownictwo Apelacyjne na Pomorzu w latach 1919–2015*, Gdańsk–Olsztyn 2015, s. 122.

²⁶ Rozporządzenie z dnia 15 grudnia 1919 r. o przejściu w wymiaru sprawiedliwości na obszarze byłej dzielnicy pruskiej na Rzeczpospolitą Polską, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 180, Tygodnik Urzędowy, 24 grudnia 1919 r., nr 70 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa

Ryc. 1. Linia demarkacyjna według postanowień pokoju w Trewirze 16 lutego 1919 roku.

Źródło: pw.ipn.gov.pl²⁸

Z dniem 1 kwietnia 1920 roku sędziowie niemieccy w zupełności zakończyli urządowanie na tych terenach. Układ polsko – niemiecki zawarty 2 września 1920 roku, po zawarciu traktatu wersalskiego dotyczył przejęcia sądownictwa na terenach, które należały do Polski i miał zapewnić ciągłość wymiaru sprawiedliwości oraz poszanowanie praw ludności polskiej i niemieckiej. Szczegółowo omówiono zasady dotyczące dalszego kontynuowania spraw karnych,

(wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r., S. Sierpowski, Rozejm w Trewirze 1919, Rocznik Naukowy Fundacji Muzeów Wielkopolskich, 2017, t. IV, s. 124.

²⁷ A. Berez a, Sąd Najwyższy 1917–2017, Warszawa 2017, s. 44–45.

²⁸ <https://pw.ipn.gov.pl/pw/i/dokumenty/mapy/mapy-operacyjne/10888,Linia-demarkacyjna-w-edlug-postanow-ien-rozejmu-w-Trew-irze-16-lutego-1919-r.html> (dostęp 6 października 2023 r.); S. Sierpowski, Rozejm w..., s. 124.

w tym możliwości przekazania ścigania i osadzania osób przebywających i będących obywatelami drugiego państwa. W kwestiach dotyczących wykonywania kar, właściwym do podejmowania decyzji był prokurator okręgowy. Był on zobowiązany do przedstawienia imiennych list osób skazanych Ministrowi byłej Dzielnicy Pruskiej. Jednocześnie wskazano na konieczność udzielania sobie wzajemnej pomocy prawnej przez polskie i niemieckie prokuratury²⁹. Układ został ratyfikowany w dniu 26 listopada 1920 roku³⁰.

W związku z tymi zmianami politycznymi i administracyjnymi na terenie byłego zaboru pruskiego funkcjonowały sądy powiatowe, okręgowe i apelacyjne. Sądy apelacyjne (które dawniej były wyższymi sądami krajowymi) działały w Poznaniu, Toruniu i Katowicach, dzieliły się na senaty: cywilny i karny³¹.

Szereg aktów prawnych związanych z przejściem sądownictwa wydano z datą 15 grudnia 1919 roku, w szczególności były to następujące rozporządzenia:

- poz. 180 o przejściu z dniem 1 stycznia 1920 roku wymiaru sprawiedliwości na obszarze byłej dzielnicy pruskiej, objętym linią demarkacyjną, na Rzeczpospolitą Polską. Ten dzień przyjęć należy za dzień wznowienia w tej dzielnicy sądownictwa polskiego³²;
- poz. 181 o urzędach i urzędnikach sądowych. Ten akt prawny nadał nowe nazwy przejętym sądom niemieckim (sądy powiatowe, okręgowe i apelacyjne). Rozporządzenie wprowadziło nowe nomenklatury dla sędziów, prokuratorów i urzędów administracji sądowej³³;
- poz. 182 dotyczący organizacji sądów. W tym rozporządzeniu zostały wyznaczone okręgi sądów apelacyjnych i okręgowych, co jednocześnie było wyznaczeniem również siedzib prokuratur, które były ściśle związane z siedzibą sądu³⁴;

²⁹ § 12 ust. 1 układu polsko niemieckiego z dnia 20 września 1920 r. w przedmiocie przejścia wymiaru sprawiedliwości, Dz. U. 1920 r., Nr 120, poz. 795, Układ polsko-niemiecki w przedmiocie przejścia w wymiaru sprawiedliwości, zawarty w Poznaniu dnia 20 września 1920 roku. (sejm.gov.pl).

³⁰ Ratyfikacja układu polsko-niemieckiego, przejście w wymiaru sprawiedliwości, Dz. U. 1920 r., Nr 120, poz. 794.

³¹ S. Płaza, Historia prawa w Polsce na tle porównawczym, cz. III, Kraków 2001, s. 623.

³² Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o przejściu w wymiaru sprawiedliwości w obszarze byłej dzielnicy pruskiej na Rzeczpospolitą Polską, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 180, s. 410, Tygodnik Urzędowy, 24 grudnia 1919 r., nr 70 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.; S. Grabowski, Narodziny..., s. 258.

³³ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o organizacji sądów w byłej dzielnicy pruskiej, T.U. 1919 r., Nr 70, poz. 181, s. 410. Tygodnik Urzędowy, 24 grudnia 1919 r., nr 70 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 23 października 2023 r.

³⁴ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o organizacji sądów w byłej dzielnicy pruskiej, T.U. 1919 r., Nr 70, poz. 182, s. 410–412.

- poz. 183 rozporządzenie o języku urzędowym w sądownictwie i notariacie. Zgodnie z nim językiem urzędowym, również w prokuraturze, był język polski, chociaż pod pewnymi warunkami dozwolono, aby w niektórych przypadkach stosować język niemiecki. W przypadku, gdy językiem ojczystym był język niemiecki składane podania do urzędu prokuratorskiego mogły być złożone w tym języku. Innym wyjątkiem, ale dotyczącym już postępowania sądowego była sytuacja, gdy przewodniczący składu sędziowskiego nie władał językiem polskim lub jeżeli w gronie sędziowskim zasiadał sędzia, który nie rozumiał języka polskiego. Rozprawa toczyła się w języku niemieckim, o ile wszyscy sędziowie i przedstawiciel prokuratury władali tym językiem³⁵. Przyjęto jako obowiązujące zasady pisowni określone przez Akademię Umiejętności w Krakowie na zjeździe w dniu 9 lutego 1918 roku³⁶.
- poz. 185 rozporządzenie o organizacji sądownictwa karnego w b. dzielnicy pruskiej z 15 grudnia 1919 roku, wskazujące na pewne kwestie proceduralne związane z procesem karnym³⁷.

Po wejściu w życie traktatu wersalskiego z dniem 1 stycznia 1920 roku wymiar sprawiedliwości przeszedł pod władzę Rzeczypospolitej Polskiej³⁸. Rozporządzenie z dnia 3 stycznia 1920 roku stanowiło, że wymiar sprawiedliwości na obszarze byłej dzielnicy pruskiej przyznanej Polsce traktatem, a położonym poza linią demarkacyjną, przeszedł na Rzeczpospolitą Polską w miarę zajmowania tego obszaru przez wojska polskie, zaś wykonywanie wymiaru sprawiedliwości rozpoczęło się z dniem 15 lutego 1920 roku, w obszarze należącym do obszaru właściwości Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, zaś z dniem 1 marca 1920 roku, w obszarze należącym do właściwości Sądu Apelacyjnego w Toruniu.

Z dniem 13 listopada 1921 roku, na podstawie ustawy, przekazano sądownictwo byłej dzielnicy pruskiej Ministerstwu Sprawiedliwości RP. W Ministerstwie utworzono specjalny IV Departament, który tymczasowo został delegowany do Poznania. Nazywano go Departamentem Ziem Zachodnich, a jego szefem został Zygmunt Seyda³⁹.

---

³⁵ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o języku urzędowym w sądownictwie i notariacie w byłej dzielnicy pruskiej, T.U. 1919 r., Nr 70, poz. 183, s. 412–414.

³⁶ Rozporządzenie z dnia 28 czerwca 1920 r. o w prowadzeniu nowej pisowni polskiej, Dz. U. 1920 r., Nr 38, poz. 333, s. 741.

³⁷ Rozporządzenia w sprawie sądownictwa z dnia 15 grudnia 1919 r.: o organizacji sądownictwa karnego w b. dzielnicy pruskiej i o zniesieniu sądów doraźnych, zob. Tygodnik Urzędowy, 24 grudnia 1919 r., nr 70 – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (wbc.poznan.pl), dostęp 20 października 2023 r.

³⁸ Rozporządzenie dnia 15 grudnia 1919 r. o przejściu w wymiaru sprawiedliwości w obszarze byłej dzielnicy pruskiej na Rzeczpospolitą Polską, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 180.

³⁹ A. Gulczyński, Ministerstwo... s. 204.

Przechodząc do struktury tworzonej prokuratury, trzeba przywołać rozporządzenie poz. 181/1919 o urzędach i urzędnikach sądowych w byłej dzielnicy pruskiej⁴⁰. Zgodnie z art. 6 prokuratura miała być przypisana do właściwego sądu. Urzędnicy Prokuratury zostali podzielony na następujące szczeble Prokurator przy Sądzie Apelacyjnym, Prokurator przy Sądzie Okręgowym i Podprokurator przy Sądzie Powiatowym.

Prokuratorzy zostali podzieleni na trzy kategorie, kategoria I – Prokurator przy sądzie apelacyjnym, zastępca prokuratora przy sądzie apelacyjnym, podprokurator przy sądzie apelacyjnym. W II kategorii znaleźli się: prokurator przy sądzie okręgowym, podprokurator przy sądzie okręgowym, podprokurator pomocniczy przy sądzie okręgowym, w III kategorii – podprokurator przy sądzie powiatowym i zastępca podprokuratora przy sądzie powiatowym. Przy sądzie okręgowym można było ustanowić podprokuratorów pomocniczych bez kwalifikacji sędziowskich, podobnie też to rozwiązanie odnosiło się to do prokuratorów powiatowych⁴¹.

Trójszczeblowy podział prokuratury, był odmienny niż w strukturze prokuratury tworzonej na byłych terenach Królestwa Polskiego i Galicji, tym dodatkowym szczeblem była podprokuratura tworzona przy sądach powiatowych, w siedzibach sądów okręgowych. Była ona wspólna dla wszystkich sądów powiatowych, należących do obwodu danego sądu okręgowego. Szefowi Departamentu Sprawiedliwości przysługiwało prawo tworzenia w razie potrzeby także poza siedzibą sądu okręgowego, „podprokuratury przy sądzie powiatowym” wspólnej dla kilku sądów powiatowych należących do obwodu danego sądu okręgowego. Podprokuratorzy przy sądach powiatowych mogli zastępstwo w rozprawach powierzyć osobom, w tym celu ustanowionym, którym inne funkcje podprokuratorские nie przysługiwały⁴². Przy sądach powiatowych, w których było zatrudnionych więcej podprokuratorów, jednemu z nich powierzano kierowanie tym urzędem. Powierzenie tej funkcji nie było związane z awansem ani przesunięciem do wyższej grupy urzędniczego zaszerogowania. Podprokuratora kierującego urzędem można było w każdej chwili odwołać. Przepisy przewidywały zasady, jakimi należało się kierować przy jego wyborze, a mianowicie wiek podprokuratora oraz jego doświad-

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o urzędach i urzędnikach sądowych w byłej dzielnicy pruskiej, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 181.

⁴¹ Zob. List okólny l. 186 z dnia 16 października 1920 r. w przedmiocie podprokurator przy sądzie powiatowym, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników..., s. 320; List okólny l. 228 z dnia 10 grudnia 1920 r. w przedmiocie podprokurator przy sądach powiatowych, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników..., s. 364, S. Gołąb, Ustrój sądów powozecznych, Warszawa 1929, s. 93.

⁴² Rozporządzenie z dnia 15 grudnia 1919 r. o organizacji sądownictwa karnego w byłej dzielnicy pruskiej, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 182, s. 416.

czenie zawodowe i zdolności⁴³. Jak wynika z analizy pism dotyczących funkcjonowania prokuratur przy sądach powiatowych, jednostki te sprawiały wiele problemów, w szczególności tych związanych z nienależytym wykonywaniem swoich obowiązków, brakami w wiedzy dotyczącej procesu karnego, a także nieumiejętnością zgłaszania wniosków co do kary a w dalszej kolejności umiejętności sporządzania środków odwoławczych⁴⁴.

Również ciekawym *novum* było wprowadzenie funkcji podprokuratora pomocniczego⁴⁵. W przypadku prokuratorów pomocniczych mieli oni prawo występowania przed sądami w charakterze oskarżycieli publicznych w sprawach drobniejszej wagi i tylko wtedy, gdy prokurator uznał, że podprokurator pomocniczy posiada dostateczną wiedzę, a interes publiczny nie dozna uszczerbku⁴⁶.

Inną różnicą było także utworzenie urzędu prokuratora komisoryjnego. W rozporządzeniu z 31 stycznia 1920 roku o mianowaniu sędziów komisoryjnych i prokuratorów komisoryjnych przy Sądach Okręgowych⁴⁷, wskazano, że nie byli oni etatowymi urzędnikami państwowymi i mogli sprawować także inne urzędy lub zawody. Było to formalne otwarcie drogi dla adwokatów na urzędy sędziowskie⁴⁸, a także możliwość szerszego dostępu obywateli do stanowisk sędziowskich i prokuratorów. Dawalo to możliwość mianowania osób posiadających kwalifikacje sędziowskie względnie prokuratorowskie, a nie piastujących tego urzędu, powołania na stanowisko sędziego komisoryjnego lub podprokuratora komisoryjnego przy sądach okręgowych. Osoby takie obok sprawowania swego właściwego urzędu lub zawodu mogły być powołane do wykonywania czynności sędziowskich lub prokuratorowskich. Pod względem podległości służbowej oraz odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegali oni przepisom dotyczącym prokuratorów.

W przypadku obsadzania pozostałych urzędów prokuratorowskich kwestia wykształcenia była już niezwykle istotna. Kolejne rozporządzenie poz. 184/1919 regulowało poziom posiadanej wiedzy potrzebnej do zajmowania urzędów sędziowskich i prokuratorowskich⁴⁹. Rozporządzenie zrównywało wymogi kwalifikacji sędziowskich i prokuratorowskich na całym obszarze Polski. Co do zasady urząd prokuratorowski mogły pełnić te osoby, które na mocy po-

---

⁴³ List okólny I. 186 z dnia 16 października 1920 r. w przedmiocie podprokuratur przy sądzie powiatowym, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 320.

⁴⁴ Zob. min. List okólny I. 228 z dnia 10 grudnia 1920 r. w przedmiocie podprokuratur przy sądach powiatowych, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 364.

⁴⁵ Art. 2 Rozporządzenia o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorowskich w byłej dzielnicy pruskiej, Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, poz. 184, s. 41.

⁴⁶ Okólnik I. 29 z dnia 24 marca 1920 r. w przedmiocie podprokuratorów pomocniczych, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 206.

⁴⁷ Dz. UMbDP 1920 r., Nr 6, s. 111.

⁴⁸ T. Zajączkowski, Przegląd Prawodawstwa, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1921, nr 1, z. 2, s. 372.

⁴⁹ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorowskich w byłej dzielnicy pruskiej, T.U. 1919, nr 70, poz. 184.

przednio obowiązujących przepisów niemieckich mogły pełnić ten urząd, zaś osoby pochodzące z zaboru rosyjskiego, jeżeli w myśl tamtych przepisów mogły pełnić urząd sędziego lub adwokata przysięgłego⁵⁰ lub osoby, które według przepisów austriackich lub bośniacko-hercegowińskich nabyły prawo nominacji na sędziego, adwokata lub notariusza. Kolejny, 2 artykuł tego rozporządzenia, odnosił się do urzędu prokuratora pomocniczego, i tu urząd ten mogli pełnić: aplikanci (i referendarjusze) sądowi byłej dzielnicy pruskiej, prawnicy z dyplomem ukończenia wydziału prawnego w byłym zaborze rosyjskim, aplikanci przy sądach byłej dzielnicy austriackiej oraz prawnicy którzy ukończyli uniwersytet austriacki i według przepisów obowiązujących w Austrii zdali co najmniej egzamin państwowy.

Zdjęcie nr 1 – Uczestnicy zjazdu. Widoczni m.in.: prezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu Jan Zakrzewski (1), dyrektor departamentu I w Ministerstwie Sprawiedliwości Mieczysław Świętkowski (2), naczelnik Wydziału Administracyjnego w Ministerstwie Sprawiedliwości Stanisław Batycki (3), prokurator Sądu Apelacyjnego w Poznaniu Tadeusz Marecki (4), prezes Sądu Okręgowego w Poznaniu Ludwik Wyrzykowski (5), wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu Antoni Muller (6), wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu Tadeusz Zajączkowski (7), prezes Sądu Okręgowego w Ostrowie Wielkopolskim W. Lehmann (8), sędzia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu Stefan Grabowski (9), sędzia Sądu Okręgowego w Lesznie Stanisław Piwoński (10)⁵¹.

⁵⁰ Adwokat przysięgły" musiał być prawnikiem z wyższym wykształceniem i odbyć pięcioletnią praktykę prawniczą lub urzędniczą, zob. J. Bar da ch, Historia ustroju..., s. 445.

⁵¹ Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/3/492.

W byłym zaborze pruskim zatrudnionych było ponad 100 etatowych sędziów i prokuratorów oraz około 200–300 nieetatowych asesorów pełniących funkcję sędziów lub prokuratorów⁵², jednak nie byli to Polacy. Kadra przyszłych prokuratorów musiała zostać stworzona od nowa, w większości z prawników pochodzących z Małopolski.

Minister byłej Dzielnicy Pruskiej postanowieniami z dnia 27 grudnia 1919 roku i 31 grudnia 1919 roku⁵³ powołał na stanowiska prokuratorskie następujące osoby:

- Franciszka Unruga na prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu⁵⁴, dr Tadeusza Mareckiego na zastępcę prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu⁵⁵;
- dr Edmunda Łukanowskiego na prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Toruniu⁵⁶, zaś dr Zygmunta Lewandowskiego na zastępcę prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Toruniu⁵⁷.

---

⁵² S. Płaza, *Historia prawa*, s. 621.

⁵³ *Ruch Służbowy*, (w:) *Dz. U.MbDP* 1920, nr 4, s. 74, 75.

⁵⁴ Urodzony 30 września 1861 roku w Melpinie pow. Szumski, żonaty, wyznanie rzymsko-katolickie, wykształcenie uniwersyteckie – Uniwersytet Lipski, złożył egzamin referendarski i asesorski, służył przy sądzie w Berlinie, od 1900–1907 jako prokurator i radca prawny prokuraturii w Osnabruck (Hanover), od 1907–1913 w Berlinie, następnie od 1914 w Poczdamie, delegat b. ministerstwa b. dzielnicy pruskiej przy sądzie administracyjnym w Poznaniu. (Archiwum Akt Nowych w Warszawie, dalej AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120 Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom II, Wniosek o mianowanie Franciszka Unruga na prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu, bd., s. 116–118), Franciszek Unrug był ziemianinem, mieszkającym w Sowińcu gmina Mosina. W roku 1926 był już emerytem, zob. A. Dunajewski, *Materiały do rozmieszczenia czapli siewej w Polsce*, *Acta Orthologica Musei Zoologici Polonici* 1936, nr 15, s.438.

⁵⁵ Urodzony w 28 marca 1861 roku, żonaty z Janiną zd. Rząca, od 8 lutego 1887 roku w służbie państwowej niemieckiej a następnie polskiej, z dniem 31 stycznia 1922 roku przeniesiony w stan spoczynku, (AAN, sygn. 2/3/0/8.6/89, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, t. VIII, Pismo Szefa Kancelarii Cywilnej do Ministerstwa Sprawiedliwości, s. 57; AAN, sygn. 2/3/0/8.6/89, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, t. VIII, Wniosek o przeniesienie w stan spoczynku Franciszka Unruga, 21 sierpnia 1922 r., s. 57), uprzednio podprokurator Sądu Apelacyjnego w Krakowie (26 lat służby w sądzie, w tym 17 lat służby prokuratorskiej) (AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119 Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom I, Wniosek o mianowanie Tedeusza Mareckiego na zastępcę prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu 11 grudnia 1919, s. 54–55), przeniesiony w stan spoczynku w dniu 31 sierpnia 1929 r. (*Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości* z 1929, nr 21, s. 185.), jego syn Andrzej Marecki zginął z katastrofą w Gibraltarze w 1943 r. <https://www.podkarpackahistoria.pl/artykul/633,podkarpackie-ofiary-katastrofy-gibraltarskiej> (dostęp 23 maja 2023 r.).

⁵⁶ Urodzony 20 października 1877 roku, w czasach studenckich działacz organizacji „ZET” dążącej do niepodległości w Polsce, zob. T. Sikorski, A. Wątor, *Liga narodowa 1893–1928, w ybór relacji*, Warszawa 2015 s. 262. Wcześniej adwokat w Ostrowie, później prokurator przy sądzie okręgowym w Łodzi od stycznia 1918 r., żonaty, jedno dziecko, wyznanie rzymsko-katolickie, doktor, zdał egzamin referendarski i asesorski. Nominowany na stanowisko z dniem 13 stycznia 1920 r., zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom II, Wniosek o mianowanie Edmunda Łukanowskiego na prokuratora

Dr Edward Łukanowski (fot. T. Petrykowski, Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920–1933, Toruń 1934).

Dr Zygmunt Lewandowski (fot. T. Petrykowski, Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920–1933, Toruń 1934).

Kolejno na stanowiska zostali powołani Ludwik Langer jako prokurator przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu⁵⁸ (następnie urząd ten pełnił od 3 lipca

---

ra przy Sądzie Apelacyjnym w Toruniu s. 27–29. Nominacja została także przedstawiona w Ruchu Służbowym Dziennika Urzędowego Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dnia 7 lutego 1920 r., nr 6, s. 113). W dniu 10 maja 1926 r., przeszedł, na własne życzenie na emeryturę. We wrześniu 1926 r. otworzył kancelarię adwokacką w Katowicach, w grudniu tego samego roku mianowano go notariuszem (zob. T. Pietrykowski, Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920–1933, Toruń 1934, s. 29–30). Mianowany notariuszem w Tczewie w 1933 (zob. Mianowania notariuszów, (w:) Przegląd Notarialny z 1933, nr 14, s. 296). Zmarł 18 lutego 1934 r. w Tczewie, zob. Kurier Poznański 1934, nr 81, s. 10.

⁵⁷ Urodzony 28 października 1877 r. w Poznaniu, studiował w Berlinie i we Wrocławiu tam zdał egzamin sędziowski, od 1908 roku adwokat w Środzie Wielkopolskiej, Berlinie i Ostrowie Wielkopolskim, prokurator przy Sądzie Okręgowym w Wadowicach (od 1916 roku, wcześniej w służbie sądowej, łącznie 21 lat i 6 miesięcy), w momencie mianowania na stanowisko miał lat 43, stanu wolnego, wyznania rzymsko-katolickie, doktor praw, mianowany sędzią Sądu Apelacyjnego w Poznaniu w dniu 3 lipca 1920 r., (AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, wniosek o nominacje Zygmunta Lewandowskiego na zastępcę prokuratora Sądu Apelacyjnego w Toruniu 15 grudnia 1919 r., tom I, s.47–50). Zmarł 4 grudnia 1952 r. pochowany na cmentarzu w Bochni, <https://bochnia.artlookgallery.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=31150> (dostęp 23 maja 2023 r.).

⁵⁸ Urodzony 2 marca 1877 roku, żonaty, wyznania rzymsko-katolickiego, od 1889 roku w służbie sądowej, uprzednio prokurator przy sądzie okręgowym w Jaśle (od 15 maja 1916 roku), żonaty, wyznania rzymsko-katolickiego, Absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, z ankiety osobowej wynika, że również pracował w sądzie, łącznie przepracował 21 lat i 3 miesiące, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom I, Wniosek o mianowanie Ludwika Langerę prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu, 15 grudnia 1919 s. 43–45.

1920 r. Kazimierz Boening)⁵⁹. Na zastępców prokuratora przy Sądzie Okręgowym zostali powołani: dr Mieczysława Hoopé⁶⁰, Karol Jawornik⁶¹, Józef Raczyński, dr Jan Rogalski, a prokuratorami pomocniczymi mianowano: Oskara Kamieńskiego i Aleksandra Płachcińskiego. Włodzimierza Mądziela powołano na urząd podprokuratora pomocniczego z delegacją do urzędu walki z lichwą i spekulacją:

- Alfreda Jossego – mianowano prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy⁶². Jarosław Czerliński i Karol Kluger zostali powołani na zastępców prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy a Eugeniusz Lusławicki na prokuratora pomocniczego przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy.
- Mariana Doerffera powołano na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Gnieźnie⁶³, Jana Kukulaka na podprokuratora, a Józefa Kuszenina na podprokuratora pomocniczego w tym sądzie.

---

⁵⁹ Wcześniej były naczelnik wydziału w wojewódzkiego, zastępca w wojewody, referent komisji Pragmatycznej przy Ministerstwie b. dzielnicy Pruskiej, adwokat od 1 marca 1915, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, Wniosek o mianowanie Kazimierza Boeniga na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu, 28.06.1920 tom II, s. 5–7, 9.

⁶⁰ Urodzony 24 grudnia 1890 r., w roku 1927 figuruje jako adwokat w Poznaniu, zob. AAN, sygn. 2/285/0/23.5/13/2165, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów i komorników. Hoppe Mieczysław, Z. Krzysztoporski, J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz (red.), Kalendarz sądowy na rok 1927, Warszawa 1927, s. 229.

⁶¹ Urodzony 2 listopada 1880 r., wyznania rzymsko-katolickiego, żonaty, absolwent wydziału prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, 14 lat w służbie sądowej, początkowo podprokurator przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu, z akt osobowych wynika, że sprawował faktyczną funkcję kierowniczą w tej prokuraturze, dnia 24 września 1921 roku mianowany prokuratorem w Ostrowie, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Maksymiliana Jankowskiego podprokuratorem Sądu Okręgowego w Poznaniu, 25 sierpnia 1921 r., s. 175–176; AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Pismo Prezydium Rady Ministrów do Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa, 19 września 1921 r., s. 177; zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wykaz osobowy M. Jankowskiego, b.d., s. 178.

⁶² Alfred Antoni Josse był prokuratorem w Krakowie (21 lat i 3,5 miesiąca), w momencie mianowania na to stanowisko miał lat 44, wyznania rzymsko-katolickiego, żonaty, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Alfreda Josse prokuratorem Sądu Okręgowego w Krakowie, 11.09.1919 r., s. 19–20.

⁶³ Adwokat w Kępnie (13 lat i 9 miesięcy), ostatni Delegat przy pierwszym prokuraturze w Gnieźnie, urodzony w 1879 r. w Jeniszewie (powiat gostyński), ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie we Wrocławiu, egzamin asesorski zdał w 1905 roku, w momencie mianowania miał lat 40, żonaty bezdzietny, wyznania rzymsko-katolickiego, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Mariana Doerffera prokuratorem Sądu Okręgowego w Gnieźnie, 11 grudnia 1919 r., s. 6; AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Mariana Doerffera prezydentem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Toruniu, 31 sierpnia 1921 r., s. 148–149.

- Dr Emanuel Lauterrer został prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Lesznie⁶⁴, Jan Fitzner podprokuratorem, zaś Wojciech Dąbrowski prokuratorem pomocniczym.
- Michała Lange – Wnukowskiego powołano na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Ostrowie⁶⁵, Mariana Podwińskiego na podprokuratora⁶⁶, a Włodzimierza Siateckiego na podprokuratora pomocniczego.
- Walerego Sobieckiego mianowano prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Toruniu⁶⁷, podprokuratorami w tym sądzie zostali: Maksymilian Krynicki⁶⁸ i Zygmunt Piskozub, natomiast Tadeusz Dulęba został podprokuratorem pomocniczym.
- Dr Zbigniew Gmurowski został prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Chojnicach⁶⁹, dr Stanisław Gutt został podprokuratorem a Mieczysław Bałuka – podprokuratorem pomocniczym.

⁶⁴ Przed objęciem urzędu adwokat i notariusz we Wrześni (od 1 stycznia 1913 – 28 października 1919 r), w momencie mianowania miał lat 37, żonaty, wyznanie rzymsko-katolickie, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Edmunda Lauterera prokuratorem Sądu Okręgowego w Lesznie, 11 grudnia 1919 r., s. 43–44.

⁶⁵ Przed objęciem urzędu adwokat w Lesznie, potem w Ostrowi (od 1903 roku), delegat Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej przy prokuraturze sądu ziemiańskiego w Ostrowi, żonaty, dwójka dzieci (wiek 15 i 18 lat), w momencie mianowania miał lat 50, odbył służbę w ojskowej, zob. AAN 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom I, Wniosek o mianowanie Michała Langego prokuratorem Sądu Okręgowego w Ostrowie, 11 grudnia 1919 r., s. 37–38.

⁶⁶ Urodzony 15 sierpnia 1882 roku, od 7 sierpnia 1905 r. w służbie sądowej, sędzia, następnie mianowany podprokuratorem przy sądzie Apelacyjnym, od 24 września 1921 r, mianowany na stanowisko prokuratora przy sądzie okręgowym w Chojnicach, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, tom II, Wniosek o mianowanie Mariana Podwińskiego prokuratorem Sądu Okręgowego w Chojnicach, 25 lipca 1921 r., s. 55–56.

⁶⁷ Urodzony 11 września 1879 r., nieżonaty, wyznanie rzymsko-katolickie, egzamin referendarski i asesorski, adwokat w Berlinie od 21 grudnia 1907 r do 28 lutego 1919 roku, potem pracownik Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, Wniosek o mianowanie Włodzimierza Sobieckiego prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Toruniu, 15 grudnia 1919 r., tom II, s. 95–97.

⁶⁸ Urodzony 26 grudnia 1877 roku, żonaty, bezdzietny, wyznanie rzymsko-katolickie, wcześniej sędzia sądu okręgowego od 1 marca 1901 roku, od 27 grudnia 1919 roku podprokurator przy Sądzie Okręgowym w Toruniu, od 3 maja 1920 roku prokurator przy Sądzie Okręgowym w Ostrowie, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów, Wniosek o mianowanie Maksymiliana Krynickiego na prokuratora Sądu Okręgowego w Ostrowie, 17 kwietnia 1920, tom II, s. 138–139, 149.

⁶⁹ Wcześniej podprokurator przy Sądzie Okręgowym w Stanisławowie, 18 lat w służbie sądowej od 1902 roku, w chwili mianowania miał 45 lat, wyznanie rzymsko-katolickie, żonaty, od 30 września 1920 roku Dyrektor Sądu w Ostrowie, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/119, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom I, Wniosek o nominację Zbigniewa Wincentego Gmurowskiego na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Chojnicach, 15 grudnia 1919 r., s. 153–155.

- Ludwika Karola Wirskiego mianowano na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Grudziądzu⁷⁰, dr Władysław Gregorczyk został podprokuratorem tego sądu, a Maksymilian Czyż podprokuratorem pomocniczym.
- Walery Marszałik został powołany na prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Starogardzie⁷¹, podprokuratorem został mianowany Władysław Szykowski, a podprokuratorem pomocniczym Leon Stankiewicz.

Podprokuratorami przy sądach powiatowych zostali: Teodor Bączyński (Gniezno), Stanisław Bilecki (Ostrów), Ludwik Drybulski (Poznań), Wiktor Grzegorzewski (Poznań), Sylwester Kaczmarek (Bydgoszcz), Władysław Krakowski (Poznań), Bolesław Krygera (Leszno), Ludwik Owczarski (Gniezno), Andrzej Piechocki (Poznań), Stefan Podlepczyński (Bydgoszcz), Wiktor Respondek (Bydgoszcz), Sylwester Szymański (Ostrów) i Julian Zenkterler (Gniezno)⁷².

Dnia 6 stycznia 1920 roku w Poznaniu ówczesny Minister byłej Dzielnicy Pruskiej Władysław Seyda w obecności przedstawicieli władz centralnych odebrał przysięgę od sędziów – Polaków, którzy obejmowali władzę sądową na ziemiach zachodnich województw Rzeczypospolitej Polskiej⁷³. Była to uroczystość, która odbyła się w sali tronowej zamku w Poznaniu, a poprzedzała ją nabożeństwo w poznańskiej katedrze. W akcie zaprzysiężenia brali udział Minister Sprawiedliwości Jan Hebdzyński, były Minister Sprawiedliwości Józef Higersberger, były Minister Sprawiedliwości Leon Supiński, przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości, prezesi Sądu Najwyższego, delegaci advokatury i przedstawiciele wszystkich warstw społecznych. We wspomnieniach z tamtego okresu, przywoływano fakt przesłania dużej liczby telegramów, nadesłanych z różnych stron Polski przez liczne instytucje i zrzeszenia, co według uczestników tamtych wydarzeń stanowiło niezbitą dowód, że „w uroczystości cała Rzeczpospolita łączyła się duchem z byłą dzielnicą pruską”⁷⁴.

O początkach organizacji prokuratur w Wielkopolsce, pisał Stanisław Grabowski. Tak wspominał tamten okres „otóż w chwili przejęcia sądownic-

---

⁷⁰ Urodzony 22 sierpnia 1872 roku, stanu wolnego, wyznanie ormiańsko-katolickie, zdał egzamin sędziowski, był na rocznym kursie medycyny sądowej i psychopatologii sądowej w Lwowie, pracował ponad 20 lat w sądownictwie, przed nominacją kierownik prokuratury w Przemyślu, zob. AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120. – Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom II wniosek o mianowanie Ludwika Wirskiego prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Grudziądzu, 15 grudnia 1919, s. 128–130

⁷¹ Urodzony 19 czerwca 1879 r. w Tuligłowach, powiat Jarosław, żonaty, wyznanie rzymskokatolickie, specjalista od rachunkowości państwa, od 27 sierpnia 1902 r. w służbie sądowej od 17 kwietnia 1913 r. zastępca prokuratora w Nowym Sączu, AAN, sygn. 2/3/0/8.17/120, Nominacje i dymisje sędziów i prokuratorów tom II, Wniosek o mianowanie Walerego Marszałika prokuratorem przy sądzie okręgowym w Starogardzie 15 grudnia 1919, s. 41–43.

⁷² Ruch-Służbowy, (w:) Dziennika Urzędowego-Ministra b. dzielnicy Pruskiej 1920, nr 4, s. 78–79.

⁷³ S. Dembiński, Pięciolecie..., s. 302.

⁷⁴ T. Zajaczkowski, Szkic..., s. 14.

twą polskiego Departament Sprawiedliwości miał do dyspozycji dla okręgu poznańskiej prokuratury apelacyjnej, której podlegało 5 prokuratur okręgowych, zaledwie 2 urzędników prokuratorskich z Małopolski, których mianowano prokuratorami przy sądach okręgowych w Poznaniu i Bydgoszczy kierownictwo zaś prokuratur w Ostrowie, Lesznie i Gnieźnie powierzono prawnikom z byłej dzielnicy pruskiej. Liczba podprokuratorów, przydzielonych do poszczególnych prokuratur okręgowych, w stosunku do obsady tych urzędów za czasów sądownictwa niemieckiego wahała się między 40 do 60%. Z nowo mianowanych podprokuratorów i podprokuratorów pomocniczych zaledwie 2 posiadało przygotowanie do służby podprokuratorowskiej, resztę zamianowano przeważnie z małopolskich sędziów powiatowych i aplikantów⁷⁵. W tym czasie celem ujednoczenia zasad pracy w sądach i prokuraturach, odbywały się kursy dla sędziów zawodowych, podprokuratorów, a także innych zawodów prawniczych. Zorganizowano cztery kursy dla podprokuratorów przy Sądach Powiatowych i wydano broszurę pod tytułem „Wskazówki dla przedstawicieli prokuratury na sesjach Sądów Powiatowych względnie sądów pokoju, oraz jednodniowe kursy dla prokuratorów przy Sądach Okręgowych”⁷⁶. Innym sposobem na podwyższenie poziomu wykonywanej pracy było sprawowanie nadzoru służbowego przez Prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym, który wizytował podległe jednostki, wydawał okólniki i listy instruktażowe mające ujednoczyć praktykę i wyjaśnić wątpliwe kwestie prawne. Mimo dużych trudności z obsadzeniem stanowisk polskimi prawnikami w prokuraturze było ich 33, podprokuratorów pomocniczych było 20, a podprokuratorów przy sądach powiatowych 36⁷⁷.

Ponadto, zarówno sądom jak i prokuratorom przekazano ustawodawstwo polskie oraz akty prawne tłumaczone na język polski: kodeks karny wraz z podręcznikiem niemieckiego prawa karnego i instrukcją dla podprokuratorów, kodeks cywilny, procedurę karną i cywilną, ustawę o księgach wieczystych, instrukcję dla sekretariatów sądowych, a także inne akty prawne których przepisy odnosiły się do funkcjonowania sądownictwa.

Uregulowano również kwestie dotyczące stroju urzędowego w zależności od pełnionego urzędu. Strój miał określoną formę, i tak prokuratorzy przy sądach apelacyjnych używali wstęgi ciemnoamarantowej o zielonych wypustkach, obszytych po obu brzegach dwoma srebrnymi galonikami przewieszanej przez lewe ramię, ozdobionej rozetą i emblematem (który w zależności od zajmowanego stanowiska także miał różne kolory). Zastępcy prokuratorów przy sądach apelacyjnych oraz prokuratorzy przy sądach okręgowych używali także ciemnoamarantowej wstęgi z zielonymi wypustkami, zaś po brzegach wstęga była obszyta srebrnymi galonikami,

⁷⁵ S. Grabowski, *Narodziny...*, s. 261.

⁷⁶ T. Zajaczkowski, *Szkic historyczny...*, s. 19.

⁷⁷ T. Zajaczkowski, *Szkic historyczny...*, s. 18.

ozdobną rozetą i emblematem Sądów Polskich. Podprokuratorzy pomocniczy przy sądach okręgowych używali wstęgi ciemnoamarantowej o wypustkach zielonych, przewieszonych przez lewe ramię z emblematem Sądów Polskich⁷⁸. Stroje te były wzorowane na strojach obowiązujących w Królestwie Kongresowym⁷⁹.

Uregulowano również kwestie dotyczące aplikacji. W dniu 3 marca 1920 roku zostało wydane rozporządzenie Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej dotyczące aplikacji sądowej⁸⁰, w myśl którego aplikantem sądowym mógł być tylko obywatel polski, mężczyzna, który pomyślnie zdał egzaminy przewidziane w art. 1 tego rozporządzenia. Aplikacja sędziowska trwała trzy lata, aplikant odbywał ją w sądzie powiatowym (1 rok), okręgowym (6 miesięcy) i w prokuraturze (3 miesiące). Do czasu aplikacji wiczano także mianowanie i wykonywanie czynności prokuratora pomocniczego, lecz dotyczyło to osób, które pracowały minimum cztery lata. Zaliczano wtedy dwa lata aplikacji. Egzamin aplikancki i sądowy zdawano przed komisją egzaminacyjną, utworzoną przy Departamencie Sprawiedliwości Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej. Członkami komisji egzaminacyjnej byli wyżsi urzędnicy Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, sędziowie, prokuratorzy, profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Ekonomiczno-Społecznych Wszechnicy Piastowskiej w Poznaniu i adwokaci. Egzamin składał się z dwóch części. Pierwsza z nich polegała na opracowaniu zagadnienia prawnego, aplikant miał na to czas czterech tygodni, natomiast druga na napisaniu pracy przez dwa kolejne dni. Jedna praca związana była z dziedziną prawą cywilnego a druga z prawa karnego. Na każdą pracę przeznaczano pięć godzin. Tekst ustaw potrzebnych do opracowania tematów zapewniała kandydatom komisja, a następnie kandydat po uzyskaniu co najmniej jednej oceny pozytywnej z pracy, przystępował do części ustnej egzaminu. Przedmiotem egzaminu były zagadnienia z prawa rzymskiego, prawa kościelnego, historia ustroju Polski, obowiązujące w byłej dzielnicy pruskiej prawo cywilne i karne, zarys obowiązującego prawa państwowego, administracyjnego i skarbowego, ekonomia polityczna, zarys prawa międzynarodowego.

Wydana w dniu 31 maja 1921 roku ustawa o ulgach co do kwalifikacji na urząd sędziowski i prokuratorski⁸¹, uznawała egzaminy zdane w ramach wykonywania innych zawodów. Złożony egzamin sędziowski w którejkolwiek dzielnicy lub egzamin zastępczy (m.in. zdany egzamin aplikancki i notarialny zastępował egzamin sędziowski, osoby które złożyły egzamin uprawniający

---

⁷⁸ Zarządzenie z 24 kwietnia 1920 r. w przedmiocie odznak dla urzędników w wymiaru sprawiedliwości w byłej dzielnicy Pruskiej, Dz. U. 1920 r., Nr 28, poz. 245.

⁷⁹ J. Liwiński, Strój urzędowy (szarfa i toga) w sądownictwie polskim 1917–1935, *Paestra* 1967, nr 3, s. 89–90.

⁸⁰ Dz. U. MbDP. Z 1920, Nr 11, poz. 96.

⁸¹ Dz. U. z 1921 r., Nr 50, poz. 302.

do służby wojskowo-sędziowskiej, mogły uzupełnić egzamin poprzez zdanie egzaminu uzupełniającego z przedmiotów prawa procesu cywilnego w ciągu trzech lat od wejścia ustawy) był również respektowany. Natomiast każdy, kto złożył egzamin sędziowski w jakiegokolwiek dzielnicy, mógł objąć urząd prokuratora także w byłej dzielnicy Pruskiej.

Prokurator przy Sądzie Apelacyjnym był przełożonym wszystkich urzędników prokuratury w okręgu danego sądu apelacyjnego i przysługiwało mu, obok władzy dyscyplinarnej, także prawo mianowania urzędników średnich, kancelaryjnych i podurzędników dla prokuratur.

Do wyłącznej kompetencji Prezesa Sądu Apelacyjnego należało przyjmowanie do służby przygotowawczej kandydatów na sekretarzy sądowych i kierownictwo tą służbą. Prezes Sądu Apelacyjnego przydzielał po porozumieniu się z Prokuratorem przy Sądzie Apelacyjnym kandydatów na sekretarzy sądowych do prokuratury, Prokurator przy Sądzie Apelacyjnym z chwilą przydzielenia sprawował nad przydzielonymi urzędnikami władzę przełożonego. Miał on także prawo przyjmowania i zwalniania osób zatrudnionych w kancelariach prokuratury, natomiast kwestie personalne dotyczące więziennictwa pozostały w gestii Departamentu Sprawiedliwości⁸².

Prokurator Apelacyjny sprawował nadzór nad więzieniami, kierował nimi, a także miał uprawnienia w zakresie władzy dyscyplinarnej. Wszelkie podania i wnioski pochodzące czy to od władz więziennych, czy od samych więźniów, trafiały najpierw do prokuratury, która je opiniowała a następnie dopiero do urzędu, do którego były skierowane. Kwestie nadzoru nad więzieniami były przedmiotem wytycznych powstałych po lustracji sądów, gdzie jednym z punktów było wskazanie na zaległości związane z rozpatrywaniem spraw osób aresztowanych⁸³.

Od samego początku kształtowania się sądownictwa w dawnym zaborze pruskim bezwzględnie starano się zwracać uwagę na to, aby czynności były wykonywane przez funkcjonariuszy polskich a nie niemieckich. Zwrócono na to uwagę w okólniku l. 80 z dnia 30 maja 1920 roku gdzie negatywnie oceniono wezwanie do pomocy przez jedną z prokuratur okręgowych funkcjonariuszy niemieckiej policji granicznej⁸⁴.

Innym problemem była kwestia dotycząca podważania zaufania do polskiego rządu w liście okólnym z 31 sierpnia 1920 roku skierowanym przez Ministra do prokuratorów, w którym polecono zwrócić szczególną uwagę

⁸² Okólnik l. 60 z dnia 12 maja 1920 r. w przedmiocie rozgraniczenia kompetencji Prezesów Sądów Apelacyjnych i Prokuratorów przy tych sądach, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 218–219.

⁸³ Okólnik l. 70 z dnia 7 sierpnia 1920 r. w przedmiocie spostrzeżeń po lustracji sądów, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 266.

⁸⁴ Okólnik l. 80 z dnia 30 maja 1920 r. w przedmiocie urzędowania prokuratur przy sądach okręgowych, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 228–229.

na liczne objawy podkopywania autorytetu rządu, przejawiającej się tak na zgromadzeniach publicznych, jak i w prasie. Jakkolwiek krytyka rządu i osób na naczelnych stanowiskach jest dozwolona, to jednak niedopuszczalne jest nadawanie jej takiej formy, która musi osłabiać znacznie zaufanie społeczeństwa do rządu, podkopując tym samym trudne zadanie związane z obroną państwa⁸⁵.

Już w 1920 roku zwracano uwagę, na konieczność badania doniesień prasowych przez prokuraturę. W szczególności czy nie dotyczą one zawiadomienia o przestępstwie. Odniesiono się do tej kwestii w okólniku nr 56 z dnia 5 maja 1920 roku „już niejednokrotnie zdarzały się wypadki, iż mimo że ogólnie na podstawie np. doniesień dziennikarskich był znany fakt zaistnienia przestępstwa to – prokuratorzy przy sądach okręgowych nie wdobyli żadnych dochodzeń zasłaniając się tym, że nie otrzymali żadnego doniesienia”. Prokuratorzy apelacyjni zostali zobowiązani do pouczenia swoich podwładnych, że ich obowiązkiem jest z urzędu wkraczać tam, gdzie tylko są wystarczające dane do przyjęcia, że istotnie popełniono przestępstwo⁸⁶.

W byłej dzielnicy pruskiej utrzymano kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 roku. Przekładu tego kodeksu na język polski dokonał Departament Sprawiedliwości Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej w 1920 roku⁸⁷. Kodeks ten był zmieniany przez ustawodawstwo polskie, a cechą charakterystyczną było, że wiele czynów (w szczególności o charakterze politycznym) było uregulowanych w ustawach szczególnych i wyjątkowych⁸⁸. Dekretem 15 grudnia 1919 roku do kodeksu włączono przepisy dotyczące zdrady stanu i kraju, zniewagi panującego i książąt związkowych.

Nadal obowiązywała także procedura niemiecka z 1877 roku⁸⁹ (dalej jako SDRB), ze zmianami przewidzianymi w latach 1898 i 1909⁹⁰. Zgodnie z § 152 kodeksu za wniesienie oskarżenia publicznego była odpowiedzialna prokuratura i była zobowiązana do podjęcia działań w sytuacji pozyskania wiadomości o podejrzeniu popełnienia przestępstwa poprzez wniesioną skargę lub w inny sposób. Miała obowiązek zbadać fakty, aby zdecydować, czy konieczne jest wniesienie oskarżenia publicznego. Prokuratura miała za

---

⁸⁵ List okólny l. 164 z 31 sierpnia 1920 r. w przedmiocie podkopywania autorytetu Rządu, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 297.

⁸⁶ Okólnik l. 56 z dnia 5 maja 1920 r. dotyczący doniesień karnych, (w:) T. Stark, J. Zagórowski, Zbiór rozporządzeń i okólników ..., s. 216.

⁸⁷ Kodeks Rzeszy Niemieckiej z 1871 z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzającą do kodeksu karnego dla związku północno – niemieckiego (Rzeszy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870, Poznań 1920.

⁸⁸ W. Witkowski, (w:) System Prawa karnego, Źródła prawa karnego t. 2, T. Bojarski (red.), Warszawa 2011, s. 116.

⁸⁹ Strafprozeßordnung, Deutsches Reichsgesetzblatt Band 1877, nr 8, s. 253–346.

⁹⁰ S. Płaza, Historia prawa... dz. cyt., s. 621.

zadanie ustalić nie tylko fakty przemawiające za wniesieniem aktu oskarżenia, ale także te świadczące o niewinności oskarżonego (§ 158 SDRB).

Kolejnym elementem mającym wpływ na unifikację sądownictwa była kwestia wydawania dziennika ustaw. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej był wydawany na tym terenie od dnia 1 lipca 1920 roku⁹¹.

Zgodnie z ustawą z dnia 13 lipca 1920 roku o uposażeniu sędziów i prokuratorów (wymiar sprawiedliwości) Rzeczypospolitej Polskiej⁹², prokuratorzy, podobnie jak sędziowie zostali podzieleni pod względem uposażenia na IV grupy. Do I grupy należeli podprokuratorzy przy sądach okręgowych, do II grupy prokuratorzy przy sądach okręgowych i podprokuratorzy przy sądach apelacyjnych, do III grupy zostali zaliczeni prokuratorzy przy sądach apelacyjnych, zastępcy przy sądach apelacyjnych (byłej dzielnicy pruskiej). Dla wszystkich grup płacą zasadniczą było 2400 marek, dodatkowo przysługiwały dodatki (z tytułu starszeństwa, drożyzniany oraz kierowniczy). Przy liczeniu wysokości dodatku starszyńnianego wliczano również służbę państwową, okres wykonywania zawodu adwokata lub notariusza od dnia 1 stycznia 1919 roku. Natomiast ustanowionym tymczasowo podprokuratorom pomocniczym przy sądach okręgowych przysługiwało 2/3 wysokości płacy zasadniczej i dodatek drożyzniany w wysokości 2/3. Przelicznik ten zwiększono do 3/4 w 1921 roku⁹³. Decyzję co do wysokości uposażenia można było zaskarżyć do Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej⁹⁴.

Początki prokuratury w byłej dzielnicy pruskiej były ściśle związane z tworzeniem sądownictwa. Szczególnym problemem był fakt, konieczności obsadzenia tych urzędów osobami obywatelstwa polskiego, co spowodowało, że wielu prawników z Małopolski i Królestwa Polskiego na stałe związało się z tymi terenami. Aby ułatwić proces ścigania przestępstw zdecydowano się na pozostawienie jako obowiązujących niemieckich przepisów karnych. Pomimo podejmowanych prac, zunifikowany model prokuratury został wprowadzony dopiero na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych, które weszło w życie 1 stycznia 1929 roku. Pozycję ustrojową i zakres zadań prokuratury określały m.in. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 roku – Regulamin wewnętrznego urzędowania prokuratorów sądów apelacyjnych i okręgowych. Model prokuratury, ukształtowany mocą

⁹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów o wprowadzenie w życie na obszarze byłej dzielnicy pruskiej ustawy w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1920 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 47, poz. 288.

⁹² Dz. U. z 1920 r., Nr 65, poz. 436.

⁹³ Ustawa zmieniająca niektóre postanowienia ustawy z dnia 13 lipca 1929 r. o uposażeniu sędziów i prokuratorów Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U.R.P. z 1929 r., Nr 56, poz. 351.

⁹⁴ Rozporządzenie Prezydenta Ministrów, Ministra Skarbu, Ministra Sprawiedliwości i Ministra b. Dzielnicy Pruskiej w celu wykonania ustawy z dnia 18 lipca 1920 r. o uposażeniu sędziów i prokuratorów z dnia 29 września 1920 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 92, poz. 612.

wyżej wymienionych aktów normatywnych, nawiązywał do niemieckiego modelu prokuratury, co wiązało się z tym, iż uprawnienia prokuratora w procesie karym były dość wąskie.

Bibliografia

Literatura

1. Archiwum Akt Nowych w Warszawie.
2. Bardach J, Leśniodurski Pietrzak M, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 1997.
3. Bereza A., Sąd Najwyższy 1917–2017, Warszawa 2017.
4. Dembiński S., Pięciolecie sądownictwa, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1925, R. V.
5. Dunajewski A., Materiały do rozmieszczenia czapli siwej w Polsce, Acta Orthologica Musei Zoologici Polonici 1936 nr 15.
6. Gołąb S., Ustrój sądów powszechnych, Warszawa 1929.
7. Grabowski S., Narodziny Sądownictwa Wielkopolskiego, Głos Sądownictwa 1936, nr 4.
8. Grzybowski K., Historia państwa i prawa polski, tom IV od uwłaszczenia do odrodzenia państwa, Warszawa 1982.
9. Gulczyński A., Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922), Poznań 1995.
10. Korobowicz A., Witkowski W, Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918), Warszawa 2012.
11. Krzysztoporski Z., Kirkiczenko J., Krackiewicz M. (red.), Kalendarz sądowy na rok 1927, Warszawa 1927.
12. Kurier Poznański 1934, nr 81.
13. Liwiński J., Strój urzędowy (szarfa i toga) w sądownictwie polskim 1917–1935, Palestra 1967, nr 3.
14. Marszałek K., Stany szczególne i sądy specjalne w Wielkopolsce w pierwszych latach po I wojnie światowej, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo 2009, nr 3180, s 109.
15. Materniak-Pawłowska M., Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej, Poznań 2003.
16. Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie.
17. Pietrykowski T., Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920–1933, Toruń 1934.
18. Płaza S., Historia prawa w Polsce na tle porównawczym, cz. III, Kraków 2001.
19. Przegląd Notarialny 1933 nr 14.
20. Sierpowski S., Rozejm w Trewirze 1919, Rocznik Naukowy Fundacji Muzeów Wielkopolskich 2017, t. IV, s. 124.

21. Sikorski T., Wątor A., Liga narodowa 1893–1928, wybór relacji, Warszawa 2015.
22. Słabik A., Wielkopolskie formacje bezpieczeństwa publicznego w latach 1918–1920, Słupskie Studia Historyczne 2006, nr 12.
23. Stark T., Zagórowski J., Zbiór rozporządzeń i okólników Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej oraz Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z roku 1920 mających zasadnicze znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości, Poznań 1921.
24. Strafprozeßordnung, Deutsches Reichsgesetzblatt Band 1877, nr 8.
25. Szoper D., Polskie Sądownictwo Apelacyjne na Pomorzu w latach 1919–2015, Gdańsk–Olsztyn 2015.
26. Witkowski W., (w:) T. Bojarski (red), System Prawa karnego, Źródła prawa karnego t. 2, Warszawa 2011.
27. Zajączkowski T., Przegląd Prawodawstwa, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1921, nr 1 z. 2.
28. Zarzycki W., Adwokaci i prawnicy Wielkopolski i Pomorza u progu niepodległości w latach 1918–1920, Palestra 1991, nr 11–12.

Źródła internetowe

1. <https://bochnia.artlookgallery.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=31150>.
2. <https://pw.ipn.gov.pl/pwi/dokumenty/mapy/mapy-operacyjne/10888,Linia-demarkacyjna-wedlug-postanowien-rozejmu-w-Trewirze-16-lutego-1919-r.html>.
3. <https://www.podkarpackahistoria.pl/arttykul/633,podkarpackie-ofiary-katastrofy-gibraltarskiejr>.
4. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/304550/edition/249123?language=pl>.

Creating the foundations of the prosecutor's office in the lands of the former Prussian Partition in 1918–1920

Abstract

This article discusses issues related to the beginnings of the creation of the prosecutor's office in the areas of the former Prussian partition, after Poland regained independence. The article is based on archival materials made available online by the Archive of Modern Records. The article is an attempt to outline the creation, development and functioning of the Appel-

late Prosecutor's Office in Poznań in the years 1918–1920. Short biographical notes of selected prosecutors and sub-prosecutors of the Poznań appeal were also presented.

Key words

Prosecutor, prosecutor at the Court of Appeal in Poznań, history of the prosecutor's office, justice system in the interwar period.